International Marmara Social Sciences Congress (Imascon 2022 Spring)

13 – 14 May 2022 KOCAELI

PROCEEDINGS
E-BOOK

Organizer

Sponsors

This congress proceedings book is published as an electronic format as e-book.

All rights reserved.

Editorial Board

Assoc. Prof.Dr. Öznur GÖKKAYA
Lect. İsmail KILIÇASLAN
Lect. Barış DEMİR
Lect. Mustafa OF

ISBN: 978-605-70762-5-0

Address Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü, Umuttepe Yerleşkesi Kocaeli, TÜRKİYE
Phone +90 262 303 1000
E-mail info@imascon.com
Web www.imascon.com

All legal and ethical responsibility of the studies belongs to the authors. All rights reserved. The copyright of this proceedings book belongs to Kocaeli University. It may not be copied or reproduced without permission.

ASKERİ HARCAMALARIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BENOIT HİPOTEZİNİN AZERBAYCAN İÇİN SINANMASI

Mustafa Orhan Özer
Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, İktisadi ve İdari Programlar Bölümü
mustafaorhanozer@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3222-9913

Özet
Bu çalışmanın temel amacı, 1992-2020 yılları arasında Azerbaycan'da askeri harcamaların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bunun için Fourier yaklaşımına dayanan birim kök, eşbütünleşme ve nedensellik testlerinden yararlanılmıştır. İlk olarak, değişkenlerin durağanlık durumları kesirli frekanslı Fourier ADF birim kök testi ile incelenmiştir. Askeri harcamaların I(0), ekonomik büyümenin I(1) olduğu tespit edildikten sonra, söz konusu değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığını araştırmak için kesirli frekanslı Fourier ARDL sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır. Sınır testine ait sonuçlar, askeri harcamaların uzun dönemde ekonomik büyümeyi etkilemediğini göstermiştir. Son olarak, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini incelemek için kesirli frekanslı Fourier Toda-Yamamoto nedensellik testi uygulanmıştır. Test sonuçları, askeri harcamalar ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki olmadığını doğrulamıştır. Yapılan analizler Benoit hipotezinin Azerbaycan için geçerli olmadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Askeri Harcamalar, Azerbaycan, Benoit Hipotezi, Ekonomik Büyüme, Savunma Harcamaları.

THE IMPACT OF MILITARY EXPENDITURES ON ECONOMIC GROWTH: TESTING THE BENOIT HYPOTHESIS FOR AZERBAIJAN

Abstract
The main purpose of this study is to investigate the effect of military expenditures on economic growth in Azerbaijan over the period 1992-2020. For this purpose, unit root, cointegration and causality tests based on the Fourier approach are used. Firstly, the stationary of the variables is tested with the fractional frequency Fourier ADF unit root test. After determining that military spending is I(0) and economic growth is I(1), the fractional frequency Fourier ARDL bounds test is used to investigate the long-term relationship between these variables. The bounds test results show that military spending does not effect economic growth in the long-run. Finally, the fractional frequency Fourier Toda-Yamamoto causality test is applied to examine the causal relationship between the variables. The test results confirm that there is no relationship between military expenditures and economic growth. The analysis prove that the Benoit hypothesis is not valid for Azerbaijan.

Keywords: Military Expenditures, Azerbaijan, Benoit Hypothesis, Economic Growth, Defense Spending.

1. GİRİŞ

Devlet faaliyetlerinin iktisadi, siyasi ve sosyal boyutu ile bu faaliyetlerin sınırlarının belirlenmesi konusu yüzyıllardır tartışılmaktadır. Avrupa'da XVI. yüzyılda başlayan ve XVIII. yüzyılın ortalarına kadar devam eden Merkantilist dönem boyunca genel olarak müdahalecilik yaklaşımı benimsenmiştir. Daha sonra ortaya çıkan Fizyokrat ve Klasik yaklaşımlarla birlikte bu düşünce tersine dönmüş, devlet faaliyetlerinin sınırları daraltılarak serbest piyasa ekonomisine dayanan yeni bir düşünce sistemi ortaya çıkmıştır. Büyük Buhran'dan sonra ise müdahaleciliğin yeniden ön plana çıktığı ve özellikle iktisadi anlayışta hakim duruma geldiği görülmüştür. Fakat müdahaleciliğin gerek savunulduğu gerekse şiddetli bir şekilde karşı gelindiği dönemlerde, devlet tarafından yapılan savunma harcamalarına güçlü bir itiraz gelmemiştir. Humboldt (2013) tamamen iyi niyetlerle hareket edilse bile devlet tarafından yapılan her türlü düzenlemeye karşı gelirken, ulusal güvenliğin sağlanması için yapılan harcamaların gerekli olduğunu ifade etmiştir.

Benoit (1978), korelasyon ve regresyon analizlerinden yararlandığı öncü çalışmasında, 1950-1965 dönemini kapsayan verileri kullanarak 44 ülkede askeri harcamalarla ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmada savunma yükünün fazla olduğu ülkelerde ekonomik büyümenin yüksek, savunma yükünün az olduğu ülkelerde ise ekonomik büyümenin düşük seviyede kaldığı gözlemlenmiştir. Çoklu regresyon analizleri ise özellikle savunma harcamalarının büyümenin önemli bir belirleyicisi olduğuna işaret etmiştir. Bu hipotez, daha sonra yapılan çalışmalarda söz konusu yazarın ismine atfen Benoit hipotezi olarak anılmaya başlanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, tarihsel, kültürel, siyasi ve coğrafi açıdan oldukça önemli bir konuma sahiptir. Kuruluş yıllarında meydana gelen Birinci Karabağ Savaşı, 2020 yılında tartışmasız bir biçimde Azerbaycan'ın zaferiyle sonlanan İkinci Karabağ Savaşı ve bu iki savaş arasındaki dönemde yaşanan çatışmalar, askeri harcamaları Azerbaycan için zorunlu kılmıştır. Tablo 1'de 1992-2020 yılları arasında Azerbaycan'a ait askeri harcamalar ve büyüme oranları görülmektedir.

Tablo 1. 1992-2020 döneminde Azerbaycan'da Askeri Harcamalar ve Ekonomik Büyüme

	1992-2000	**2001-2010**	**2011-2020**	**1992-2020**
Askeri Harcamalar	2.66	2.76	4.42	3.30
Ekonomik Büyüme	-4.62	15.14	0.87	4.09

Kaynak: SIPRI ve WB.

Tablo 1'de söz konusu döneme ait üç alt dönem şeklinde ortalama değerler yer almaktadır. Ekonomik büyümenin 1992-2000 yılları arasını kapsayan birinci alt dönemde negatif, 2001-2010 yılları arasını kapsayan ikinci alt dönemde ise pozitif ve oldukça yüksek bir seviyede olduğu görülmektedir. Bu iki dönemde askeri harcamaların GSYİH içerisindeki payı oldukça ılımlı seviyelerde kalmıştır. 2011-2020 yılları arasını kapsayan üçüncü alt dönemde ise ekonomik büyüme hızının düştüğü, askeri harcamaların ise arttığı dikkat çekmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, diğer çalışmalardan farklı olarak Azerbaycan'da askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemek ve buna bağlı olarak uygun politika önerilerinde bulunmaktır. Bu alanda şu ana kadar yapılan yapılan çalışmalar incelendiğinde, Benoit hipotezinin geçerliliğinin Azerbaycan özelinde test edilmediği tespit edilmiş ve literatürdeki bu boşluğun doldurulması motivasyonuyla hareket edilmiştir. Bunun için Fourier yaklaşımına dayanan eşbütünleşme ve nedensellik testlerine başvurulmuştur. Çalışmanın bundan sonraki aşamalarında sırasıyla ilgili literatür özetlenecek, kullanılan veri ve yöntem aktarılacak, ampirik bulgulara yer verilecek ve son olarak bulgular değerlendirilecektir.

2. LİTERATÜR

Çeşitli ülkeler için askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların bir kısmı aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Mosikari ve Matlwa (2014) Granger nedensellik testi ile Engle-Granger ve Johansen eşbütünleşme testlerini kullanarak 1988-2012 dönemi için Güney Afrika'yı; Selvanathan ve Selvanathan (2014) Granger nedensellik testi aracılığıyla 1975-2013 dönemi için Sri Lanka'yı incelemişlerdir. Bu çalışmalarda askeri harcamalardan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Maingi (2017) Johansen eşbütünleşme ve Granger nedensellik testlerini kullanarak 1963-2008 yılları için Kenya'yı değerlendirmeye almıştır. Bu çalışmada söz konusu değişkenler arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin varlığından söz edilmektedir.

Khalid ve Habimana (2021) dalgacık teorisi yaklaşımı ile 1961-2014 dönemi için Türkiye'yi analiz etmişlerdir. Elde edilen bulgular askeri harcamaların uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde etkili olmadığını ortaya koymuştur. Maher ve Zhao (2021) ARDL sınır testi yaklaşımı ile 1982-2018 dönemi için Mısır'ı değerlendirmeye almışlardır. Bu çalışmada askeri harcamaların ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemde anlamlı bir etkisi olmadığı, kısa dönemde ise negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan, Dimitraki ve Win (2020) Gregory-Hansen ve ARDL eşbütünleşme testleri

aracılığıyla Ürdün'ü incelemişlerdir. 1970-2015 yılları arasını kapsayan çalışmada, askeri harcamaların hem uzun hem de kısa dönemde ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Temitope ve Olayinka (2021) ise ARDL sınır testi yaklaşımını kullanarak 1981-2017 dönemi için Nijerya'yı ele almışlardır. Ulaşılan sonuçlara göre savunma harcamaları ekonomik büyümeyi uzun dönemde pozitif, kısa dönemde ise negatif yönde etkilemektedir.

Bazı çalışmalarda Benoit hipotezinin geçerliliği çeşitli ülke grupları için sınanmıştır:

Saba ve Ngepah (2019) tarafından yapılan çalışmada GMM, SMM ve panel Granger nedensellik testleri ile 35 Afrika ülkesi incelenmiştir. 1990-2015 yılları arasını kapsayan çalışmada 2 ülke için askeri harcamalardan büyümeye doğru, 14 ülke için büyümeden askeri harcamalara doğru, 12 ülke için değişkenler arasında karşılıklı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bellos (2019) 1988-2019 dönemi için aralarında Azerbaycan'ın da bulunduğu 31 geçiş ülkesini panel VAR GGM yaklaşımı ile incelemiş ve savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Azam (2020) ise 1988-2019 dönemi için OECD üyesi olmayan 35 ülkeyi panel ARDL sınır testi yaklaşımıyla analiz etmiş ve benzer sonuçlara ulaşmıştır.

3. VERİ VE YÖNTEM

Bu çalışmada Benoit hipotezinin geçerliliği güncel ekonometrik teknikler kullanılarak Azerbaycan için sınanmaktadır. Askeri harcamaların GSYİH içerisindeki payı Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), GSYİH büyüme oranı World Bank (WB) veri tabanından temin edilmiştir. Seriler yıllık olup, 1992-2020 dönemini kapsamaktadır.

Serilerin durağanlıklarının incelenmesi için Bozoklu ve ark. (2020) tarafından önerilen kesirli frekanslı Fourier ADF birim kök testi uygulanmıştır. Test için dikkate alınan modeller (1) ve (2) numaralı denklemlerde görüldüğü gibidir.

$$\Delta EB_t = \alpha_0 + \alpha_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \alpha_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \alpha_3 EB_{t-1} + \sum_{i=1}^{P} \varphi_i \Delta EB_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$\Delta AH_t = \beta_0 + \beta_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \beta_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \beta_3 AH_{t-1} + \sum_{i=1}^{P} \phi_i \Delta AH_{t-1} + \zeta_t \quad (2)$$

Burada EB ekonomik büyüme hızını, AH askeri harcamaları, k frekans değerini, t trendi, T örneklem sayısını, p optimum gecikme uzunluğunu, ε_t ve ζ_t hata terimlerini göstermektedir. Uygun gecikme sayısının belirlenmesi için Akaike bilgi kriteri kullanılmaktadır (Bozoklu ve ark., 2020, s. 5).

En küçük kareler toplamını minimize eden frekans değeri ($k = 0.1, 0.2, \ldots \ldots 4.9, 5$) belirlendikten sonra model tahmin edilmektedir. Daha sonra F testi kullanılarak trigonometrik terimlerin anlamlılıklarına bakılmaktadır. Bunun için Enders ve Lee (2012) tarafından hesaplanan kritik değerler dikkate alınmaktadır. Hipotezler aşağıdaki gibidir:

H_0: Trigonometrik terimler anlamsızdır.
H_1: Trigonometrik terimler anlamlıdır.
Temel hipotezin reddedilememesi durumunda ADF, reddedilmesi durumunda ise kesirli frekanslı Fourier ADF birim kök testi uygulanmaktadır. İkinci durumda Bozoklu ve ark. (2020) tarafından hesaplanan kritik değerler dikkate alınmaktadır. Hipotezler aşağıdaki gibidir:
H_0: Seri birim köklüdür.
H_1: Seri durağandır.

Seriler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığını araştırmak için Yılancı ve ark. (2020) tarafından önerilen kesirli frekanslı Fourier ARDL sınır testi yaklaşımı uygulanmıştır. Test için dikkate alınan model (3) numaralı denklemde görüldüğü gibidir.

$$\Delta EB_t = \gamma_0 + \lambda_1 sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \lambda_2 cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \gamma_1 EB_{t-1} + \gamma_2 AH_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \varphi_i' \Delta EB_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \phi_i' \Delta AH_{t-1} + \eta_t \quad (3)$$

EB'nin bağımlı, AH'nin bağımsız değişken olarak yer aldığı (3) numaralı denklemde η_t hata terimini temsil etmektedir. Diğer semboller (1) ve (2) numaralı denklemler için tanımlandığı gibidir. Uygun frekans değerinin belirlenmesinde birim kök testinde kullanılan prosedür takip edilmektedir. Daha sonra F_A, F_B ve t olmak üzere üç farklı testten yararlanılmaktadır. Böylece bağımlı ve bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerleri, bağımlı değişkenin gecikmeli değeri, bağımsız değişkenin gecikmeli değeri sınanmaktadır. Test için ihtiyaç duyulan kritik değerlerin belirlenmesinde bootstrap simülasyonu kullanılmaktadır. F_A, F_B ve t anlamlı olduğunda "seriler eşbütünleşiktir", anlamsız olduğunda ise "seriler eşbütünleşik değildir" sonucuna ulaşılmaktadır. Yalnızca t veya F_B anlamsız ise sırasıyla birinci ve ikinci dejenere durumlar söz konusu olmaktadır. Bu durumda seriler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığından bahsetmek mümkün olmamaktadır (Yılancı ve ark., 2020).

Seriler arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığını sınamak için Pata ve Yılancı (2020) tarafından önerilen kesirli frekanslı Fourier Toda-Yamamoto nedensellik testi kullanılmıştır. Bu test, Nazlıoğlu ve ark. (2016) tarafından önerilen nedensellik testinin geliştirilmiş versiyonudur. Test için dikkate alınan modeller (4) ve (5) numaralı denklemlerde görüldüğü gibidir.

$$EB_t = \alpha_0 + \alpha_1 sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \alpha_2 cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \sum_{i=1}^{p+dmax} \varphi_i EB_{t-i} + \sum_{i=1}^{p+dmax} \phi_i AH_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4)$$

$$AH_t = \beta_0 + \beta_1 sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \beta_2 cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \sum_{i=1}^{p+dmax} \vartheta_i AH_{t-i} + \sum_{i=1}^{p+dmax} \varrho_i EB_{t-i} + \zeta_t \quad (5)$$

Burada p uygun gecikme uzunluğunu, $dmax$ serilerin maksimum entegrasyon derecesini temsil etmektedir. Gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriterine göre belirlenmektedir. Uygun frekans değerinin belirlenmesinde ise önceki testlerde belirtilen prosedür takip edilmektedir. (4) numaralı denklemde yer alan model için $\phi_p = 0$, (5) numaralı denklemde yer alan model için $\varrho_p = 0$ temel hipotezi sınanmaktadır. Bunun için Wald istatistiği kullanılmaktadır. Test için ihtiyaç duyulan kritik değerlerin belirlenmesinde bootstrap simülasyonu kullanılmaktadır (Pata ve Yılancı, 2020).

4. BULGULAR

Değişkenlerin durağanlık durumları kesirli frekanslı Fourier ADF birim kök testi ile incelenmiştir. Test sonuçları Tablo 2'de görüldüğü gibidir.

Tablo 2. Kesirli Frekanslı Fourier ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken	k	Min KKT	F istatistiği	Gecikme	FADF	ADF
EB	3.4	730.169	1.182	1	-2.358	-2.180
DEB	3.2	841.448	2.045	1	-3.737*	-3.385**
AH	1.0	10.237	6.912***	3	-3.673***	

Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyelerinde anlamlılığı göstermektedir. Kesirli frekanslı Fourier ADF birim kök testi için kritik değerler k=1 için -4.417, -3.806, -3.487; k=3.2 için -3.728, -3.034, -2.698; k=3.4 için -3.696, -3.020, -2.677 şeklindedir. F testi için kritik değerler 10.35, 7.58, 6.35 şeklindedir. ADF birim kök testi için kritik değerler -3.689, -2.972, -2.625 şeklindedir.

Tablo 2'de görüldüğü üzere EB serisi için trigonometrik terimler anlamlı olmadığı için ADF birim kök testi uygulanmış ve serinin düzeyde birim köklü olduğu görülmüştür. Bunun üzerine, serinin birinci farkı alınarak benzer prosedür takip edilmiş ve durağan hale geldiği gözlemlenmiştir. AH için trigonometrik terimler anlamlı olduğu için FADF birim kök testi uygulanmış ve serinin düzeyde durağan olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca uygun frekans değerinin tam sayı olması, yapısal kırılmanın AH üzerindeki etkisinin kalıcı olmadığını göstermektedir. Daha sonra, seriler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığını incelemek amacıyla kesirli frekanslı Fourier ARDL sınır testi yaklaşımından yararlanılmıştır. Test sonuçları Tablo 3'te görüldüğü gibidir.

Tablo 3. Kesirli Frekanslı Fourier ARDL Sınır Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	k	Min AIC	F_A	t istatistiği	F_B
EB	**AH**	3.7	6.119	3.336	-2.351	-2.067*

Not: *, %1 seviyesinde anlamlılığı göstermektedir. Kritik değerler F_A için 10.999, 7.167, 5.351; t testi için -4.454, -3.476, -3.106; F_B için 0.394, -0.467, -0.801 şeklindedir. Bootstrap kritik değerleri 2000 tekrar ile elde edilmiştir. Maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Tablo 3'te görüldüğü üzere optimum frekans değeri 3.7 olarak tespit edilmiştir. Test istatistikleri incelendiğinde yalnızca F_B için hesaplanan istatistiğin kritik değerlerden büyük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ikinci dejenere durumunun geçerli olduğunu ve seriler arasında uzun dönemde herhangi bir ilişki olmadığını ifade etmek mümkündür. Seriler arasındaki olası nedensellik ilişkisinin varlığını araştırmak için uygulanan kesirli frekanslı Fourier Toda-Yamamoto nedensellik testine ilişkin sonuçlar Tablo 4'te görüldüğü gibidir.

Tablo 4. Kesirli Frekanslı Fourier Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	k	Gecikme	Wald Test İstatistiği	Bootstrap p-Değeri
EB	**AH**	0.8	1	1.283	0.270
AH	**EB**	0.8	1	0.223	0.640

Not: Bootstrap olasılık değerleri 10000 tekrar ile elde edilmiş olup, maksimum gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Tablo 4'te görüldüğü üzere uygun frekans değeri ve gecikme uzunluğu sırasıyla 0.8 ve 1 olarak tespit edilmiştir. Bootstrap olasılık değerleri incelendiğinde gerek EB'nin bağımlı değişken olarak yer aldığı birinci model için, gerekse AH'nin bağımlı değişken olarak yer aldığı ikinci model için hesaplanan olasılık değerlerinin 0.10'dan büyük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla seriler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmadığını belirtmek mümkündür.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Benoit hipotezinin geçerliliğinin sınanması, uygun iktisat politikalarının oluşturulması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla 1992-2020 dönemi için Azerbaycan'da askeri harcamaların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Fourier yaklaşımı çerçevesinde ele alınmıştır. Kesirli frekanslı Fourier ARDL sınır testi yaklaşımından elde edilen bulgular uzun dönemde askeri harcamaların büyüme üzerinde etkili olmadığını göstermiştir. Kesirli frekanslı Fourier Toda-Yamamoto nedensellik testinden elde edilen bulgular da değişkenler arasında herhangi bir ilişki olmadığına işaret etmektedir. Dolayısıyla Benoit hipotezinin Azerbaycan için geçerli olmadığını ifade etmek mümkündür.

Ulaşılan sonuçlar Azerbaycan'da savunma harcamalarının ekonomik büyümeye duyarlı olmadığını göstermektedir. Diğer bir deyişle, bu harcamalar ülke güvenliğinin sağlanması amacıyla iktisadi koşullardan bağımsız bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Azerbaycan'ın jeopolitik konumu dikkate alındığında böyle bir sonuçla karşılaşılması şaşırtıcı değildir. Diğer taraftan, ülke savunmasına yapılan yatırımların da ekonomik büyüme üzerinde olumlu veya olumsuz bir etkisi bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu yatırımların teknolojik kapasiteyi arttıracak şekilde yeniden dizayn edilmesi ve böylece zaman içerisinde savunma sanayinde ihracatçı konuma gelinmesi, alternatif sektörlerde pozitif dışsallığa yol açarak daha uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde teşvik edici bir rol oynayabilir. Ayrıca ilerleyen yıllarda Benoit hipotezinin Azerbaycan için geçerliliğinin farklı yöntemlerle ve daha fazla gözlem sayısı ile yeniden test edilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AZAM, M. (2020), Does Military Spending Stifle Economic Growth? The Empirical Evidence from Non-OECD Countries, *Helliyon*, 6(12), 1-10.

BELLOS, S. K. (2019), Military Expenditure Economic Growth Nexus in Jordan: An Application of ARDL Bound Test Analysis in the Presence of Breaks, *Applied Economics Quarterly*, 65(3), 139-187.

BENOIT, E. (1978), Growth and Defense in Developing Countries, *Economic Development and Cultural Change*, 26(2), 271-280.
BOZOKLU, S., YILANCI, V. ve GORUS, M. S. (2020), Persistence in Per Capita Energy Consumption: A Fractional Integration Approach with A Fourier Function, *Energy Economics*, 91, 1-12.
DIMITRAKI, O. ve WIN, S. (2020), Military Expenditure Economic Growth Nexus in Jordan: An Application of ARDL Bound Test Analysis in the Presence of Breaks, *Defence and Peace Economics*, 1-38.
ENDERS, W. ve LEE, J. (2012), The Flexible Fourier Form and Dickey-Fuller Type Unit Root Tests, *Economics Letters*, 117(1), 196-199.
HUMBOLDT, W. (2013), *Devlet Faaliyetinin Sınırları*, Çev. Bahattin Seçilmişoğlu, 3. Bs., Ankara: Liberte Yayınları.
KHALID, U. ve HABIMANA, O. (2021), Military Spending and Economic Growth in Turkey: A Wavelet Approach, *Defence and Peace Economics*, 32(3), 362-376.
MAHER, M. ve ZHAO, Y. (2021), Do Political Instability and Military Expenditure Undermine Economic Growth in Egypt? Evidence from the ARDL Approach, *Defence and Peace Economics*, 1-24.
MAINGI, J. N. (2017), The Impact of Government Expenditure on Economic Growth in Kenya: 1963-2008, *Advances in Economics and Business*, 5(12), 635-662.
MOSIKARI, T. J. ve MATLWA, (2014), An Analysis of Defence Expenditure and Economic Growth in South Africa, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(20), 27-69.
NAZLIOGLU, S., GORMUS, N. A. ve SOYTAS, U. (2016), Oil Prices and Real Estate Investment Trusts (REITs): Gradual-Shift Causality and Volatility Transmission Analysis, *Energy Economics*, 60, 168-175.
PATA, U. K. ve YILANCI, V. (2020), Financial Development, Globalization and Ecological Footprint in G7: Further Evidence from Threshold Cointegration and Fractional Frequency Causality Tests, *Environmental and Ecological Statistics*, 27, 803-825.
SABA, C. S. ve NGEPAH, N. (2019), Military Expenditure and Economic Growth: Evidence from A Heterogeneous Panel of African Countries, *Economic Research- Ekonomska Istraživanja*, 32(1), 3586-3606.
SELVANATHAN, S. ve SELVANATHAN, S. (2014), Defence Expenditure and Economic Growth: A Case Study of Sri Lanka using Causality Analysis, *International Journal of Development and Conflict*, 4(2), 69-76.
TEMITOPE, L. ve Olayinka, A. (2021), Military Expenditure and Economic Growth: Evidence from Nigeria, *American Journal of Economics*, 11(1), 10-18.
YILANCI, V., BOZOKLU, S. ve GORUS, M. S. (2020), Are BRICS Countries Pollution Havens? Evidence from A Bootstrap ARDL Bounds Testing Approach with A Fourier Function, *Sustainable Cities and Society*, 55, 1-12.